Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan rikoslakia muutettavaksi siten, että alentuneesti syyntakeisiin sovellettavien enimmäisrangaistusten pakollinen lieventäminen muutettaisiin harkinnanvaraiseksi.

Törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistus korotettaisiin kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta.

Lakiin säädettäisiin uusi rikostunnusmerkistö nimikkeellä huumausaineen käyttörikos. Huumausaineen käyttörikoksesta tuomittaisiin se, joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta. Huumausaineen käyttörikoksesta voitaisiin tuomita sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Tämä mahdollistaisi rangaistusmääräysmenettelyn soveltamisen näihin rikoksiin. Nykyisin rangaistuksen määrääminen ei ole mahdollista rangaistusmääräysmenettelyssä, vaan asia joudutaan aina viemään tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Samalla ehdotetaan poistettavaksi säännös, jonka mukaan huumausaineen käytöstä ja käyttöön liittyvästä huumausainerikoksesta voidaan jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jollei teko olosuhteet huomioon ottaen ollut omiaan heikentämään yleistä lainkuuliaisuutta. Huumausaineen käytöstä ja käyttöön liittyvästä huumausainerikoksesta voitaisiin kuitenkin jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Nykyisin toimenpiteistä luopuminen edellyttää, että tekijä osoittaa sitoutuneensa hoitoon.

Pakkokeinolakia ehdotetaan muutettavaksi niin, että henkilönkatsastus olisi mahdollista kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillään huumausaineen käyttörikoksesta.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan mahdollisimman pian niiden hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ 1

SISÄLLYSLUETTELO 2

YLEISPERUSTELUT 4
1. Johdanto 4
1.1. Alentunut syyntakeisuus 4
1.2. Törkeä pahoinpitely 4
1.3. Huumausainerikokset 4
2. Nykytila 5
2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö 5
Alentunut syyntakeisuus 5
Törkeä pahoinpitely 7
Huumausaineen käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten 9
2.2. Ruotsin, Norjan ja Tanskan lainsäädäntö 11
Alentunut syyntakeisuus 11
Törkeä pahoinpitely 12
Huumausaineen käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten 13
2.3. Nykytilan arviointi 14
Alentunut syyntakeisuus 14
Törkeä pahoinpitely 14
Huumausaineen käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten 15
3. Tavoitteet ja keskeiset ehdotukset 15
4. Esityksen vaikutukset 17
5. Asian valmistelu 18
6. Muita asiaan vaikuttavia seikkoja 18

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT 18
1. Lakiehdotusten perustelut 18
1.1. Rikoslaki 18
3. luku. Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä lisäävät 18
21 luku. Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista 19
50 luku. Huumausainerikoksista 19
1.2. Pakkokeinolaki 22
5 luku. Etsintä 22
2. Voimaantulo 22

LAKIEHDOTUKSET 23
rikoslain muuttamisesta 23
pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta 24

LIITE **25**

RINNAKKAISTEKSTIT **25**
rikoslain muuttamisesta **25**
pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta **27**

YLEISPERUSTELUT

1. Johdanto

1.1. Alentunut syyntakeisuus

Rikoksentekijän joutuminen rangaistusvastuuseen edellyttää muun muassa tekijän psyykkistä terveydentilaa ja henkistä kypsyyttä koskevien vähimmäisedellytysten täyttymistä. Nämä edellytykset täyttävä on rikosoikeudellisesti syyntakeinen. Rikoslaissa (39/1889) on vahvistettu perusteet, joiden nojalla syyntakeisuuden katsotaan puuttuvan. Rikoslaissa on myös säädetty, että milloin syyntakeisuutta on pidettävä alentuneena, tuomittavaa enimmäisrangaistusta on lievennettävä.

Yhteiskunnan suojelutarpeen kannalta enimmäisrangaistuksen lieventäminen saattaa kuitenkin olla ongelmallista. Käytännön merkitystä lievennyksellä on lähinnä täytetystä murhasta tuomittaessa, jolloin elinkautisrangaistus ei ole ollut mahdollinen. Pakollisesta rangaistuksen lieventämisestä tulisikin luopua, jotta alentuneesti syyntakeiselle voitaisiin tuomita täysi rangaistus.

1.2. Törkeä pahoinpitely

Poliisin tietoon tullut pahoinpitelyrikollisuus on 1960-luvun lopulta lähtien lisääntynyt. Osaksi tämän taustalla on rikosten ilmitulon lisääntyminen. Vuodesta 1980 tehtyjen haastattelututkimusten mukaan väestön väkivaltakokemukset ovat nimittäin pysyneet suunnilleen yhtä harvinaisina ja fyysisen vamman aiheuttanut väkivalta on jopa vähentynyt. Samat tutkimukset osoittavat, että pahoinpitelyrikokset ilmoitetaan poliisille entistä useammin.

Yksi mahdollinen selitys piiloon jäävän väkivallan vähentymiselle on se, että väestön suhtautuminen väkivaltaan olisi muuttunut tuomitsevammaksi, joskaan tästä ei sinänsä ole tutkimustietoa. Hyvinvoinnin lisääntyessä ja elintason kohotessa ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuvat loukkaukset koetaan ilmeisesti aiempaa vakavammiksi teoiksi. Lainsäätäjän suhtautuminen väkivaltarikoksiin on joka tapauksessa selvä. Kun henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskeva rikoslain 21 luku uudistettiin vuonna 1995, rangaistusasteikkoja ei lievennetty. Sen sijaan rikoslain aikaisemmassa osauudistuksessa useiden omaisuusrikosten rangaistusasteikkoja lievennettiin. Kysymyksessä oli tietoinen valinta: väkivaltarikosten tuomittavuutta haluttiin korostaa. Eräät muutkin lainuudistukset ovat osoitus lainsäätäjän yhä kielteisemmästä suhtautumisesta väkivaltaan.

Pidemmän ajan tarkastelussa poliisin tietoon tulleiden törkeiden pahoinpitelyiden määrä on noussut, mutta viime vuosina näiden rikosten määrä on jonkin verran vähentynyt. Myös tuomioistuinten törkeästä pahoinpitelystä antamien rangaistusten määrä on vähentynyt. Vuonna 1995 toteutunut lainuudistus onkin vaikuttanut enemmän lievempien pahoinpitelymuotojen tuloon poliisin tietoon ja niiden väliseen rajanvetoon kuin törkeän väkivallan ilmoittamiseen poliisille. Vakavimpien rikosten tilastoitu määrä ei ole yhtä riippuvainen ilmoitusalttiudesta kuin vähäisempien rikosten määrä.

Yhtenä osoituksena siitä, kuinka vakavana yhteiskunta kutakin rikostyyppiä pitää, ovat rikoksista säädetyt rangaistusasteikot. Huhtikuussa 1999 julkistetun hallitusohjelman mukaan on arvioitava eräiden väkivaltarikosten minimirangaistustason nostamista. Törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistus on tällä hetkellä kuusi kuukautta, jota on pidettävä lyhyenä teon moitittavuuteen nähden.

1.3. Huumausainerikokset

Huumausainerikoksia koskevat nykyiset rangaistussäännökset uudistettiin osana rikoslain kokonaisuudistusta ja tulivat voimaan vuonna 1994. Huumausainerikoksia koskevat säännökset uudistettiin myös Wienissä vuonna 1988 huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan tehdyn Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen vuoksi, jonka Suomi ratifioi vuonna 1994 (SopS 44/1994). Säännökset siirrettiin huumausainelaista (41/1972) rikoslain uuteen 50 lukuun. Tunnusmerkistöt kirjoitettiin rikoslain kokonaisuudistuksessa noudatetun tavan

mukaan entistä täsmällisemmiksi. Uudistuksessa säädettiin aikaisemman lainsäädännön mukaisesti huumausaineiden käyttö ja hallussapito rangaistaviksi.

Huumausaineen käyttö ja hallussapito on rangaistavaa huumausainerikoksena, josta säädetään rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Huumausaineiden käyttöön liittyvät rikokset muodostavat valtaosan poliisin tietoon tulleista huumausainerikoksista. Käytöstä tai vähäisten määrien hallussapidosta tuomitaan oikeuskäytännössä sakkoa. Nopea puuttuminen huumausaineen käyttöön tai vähäisten määrien hallussapitoon on kuitenkin vaikeaa, koska huumausainerikoksesta säädetty kahden vuoden enimmäisrangaistus estää sakon määräämisen rangaistusmääräysmenettelyssä. Käyttöä tai vähäisten määrien hallussapitoa koskeva asia on aina käsiteltävä tuomioistuimessa. Tuomioistuinkäsittely on kuitenkin tarpeettoman raskas menettely sakon määräämiseksi näistä teoista. Sakko olisi aiheellista määrätä suhteellisen nopeasti teon tultua ilmi. Nopealla puuttumisella on merkitystä erityisesti huumausaineita mahdollisesti vasta kokeilevan nuoren kohdalla. Huumausaineen käytöstä taikka vähäisen huumausainemäärän hallussapidosta omaa käyttöä varten tai hankinnan yrityksestä tulisikin voida määrätä sakko rangaistusmääräysmenettelyssä.

Nykyisen menettelyn raskaus on voinut johtaa myös siihen, että syyttäjät ovat ehkä joissain tapauksissa jättäneet syytteen nostamatta, vaikka he muutoin olisivat pitäneet sitä perusteltuna. Rangaistusmääräysmenettelyssä sakon määrää syyttäjä. Käyttöä ja omaa käyttöä varten tapahtunutta hallussapitoa koskevien asioiden käsitteleminen rangaistusmääräysmenettelyssä yhtenäistäisi myös syyttämättäjättämispäätöksiä näissä tapauksissa. Syyttämättäjättämiskäytäntöä yhtenäistäisi myös se, että kumottaisiin huumausaineen käyttöön liittyviä rikoksia koskeva erityinen toimenpiteistäluopumissäännös, jonka mukaan huumausaineen käytöstä tai käyttöön liittyvistä huumausainerikoksista voidaan jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jollei teko olosuhteet huomioon ottaen ollut omiaan heikentämään lainkuuliaisuutta. Säännöksen soveltaminen käytännössä on osoittautunut vaikeaksi.

Rangaistuksen vaihtoehtona hoitoon ohjaus ei ole toiminut toivotulla tavalla. Säännöstä jonka mukaan toimenpiteistä luopuminen on mahdollista huumausaineen käytöstä ja käyttöön liittyvästä huumausainerikoksesta, jos tekijä osoittaa sitoutuneensa hoitoon, on sovellettu vain muutaman kerran sen voimassa oloaikana. Mahdollisuutta toimenpiteistä luopumiseen hoitoon hakeutumisen vuoksi olisi syytä käyttää nykyistä enemmän, koska toimenpiteistä luopumisella voidaan rohkaista huumausaineiden käyttäjää hakeutumaan hoitoon. Eduskunta edellytti nykyistä rikoslain 50 luvun 7 §:ää säädettäessä, että viranomaiset yhteistyössä huolehtivat edellytysten luomisesta toimivalle hoitoonohjausjärjestelmälle (EVHE 180/1992 vp, LaVM 17/1993 vp). Toimenpiteistä luopumista koskevan menettelyn helpottaminen hoitoon hakeutumisen vuoksi sekä viranomaisten yhteistyön ja tiedonkulun yleinen kehittäminen toimenpiteistä luopumissäännöksiä sovellettaessa on myös välttämätöntä, kun sakko huumausaineen käyttörikoksesta jatkossa määrättäisiin rangaistusmääräysmenettelyssä.

2. Nykytila

2.1. Lainsäädäntö ja käytäntö

Alentunut syyntakeisuus

Rikoslain 3 luvun 3 §:n perusteella jää rankaisematta "mielipuolen teko, taikka semmoisen, joka ikäheikkouden tahi muun samanlaisen syyn takia on ymmärrystään vailla", taikka teko, jonka satunnaiseen mielenhäiriöön joutunut on "tunnottomassa tilassa" tehnyt. Syyntakeisuuden ja täyden vastuuvapauden väliin sijoittuu alentuneesti syyntakeisten ryhmä. Saman luvun 4 §:n 1 momentti kuuluu: "Jos jonkun harkitaan rikosta tehdessään olleen täyttä ymmärrystä vailla, vaikkei häntä 3 §:n mukaan voida syyhyn mahdottomaksi katsoa; olkoon yleistä lajia oleva rangaistus se, mikä 2 §:ssä on säädetty."

Alentunut syyntakeisuus on siis rangaistuksen vähentämisperuste. Sama asteikon alennus, joka koituu rikoslain 3 luvun 2 §:n mukaan tekonsa 15- mutta ei 18-vuotiaana tehneiden nuorten eduksi, koskee myös tekijöi-

tä, joiden harkitaan olleen rikosta tehdessään täyttä ymmärrystä vailla eli alentuneesti syyntakeisia. Mainitun 3 luvun 2 §:n mukaan jos rikoksesta olisi saattanut seurata elinkautinen vankeusrangaistus, on tuomittava vankeutta vähintään kaksi ja enintään 12 vuotta. Jos rangaistukseksi on säädetty määräaika vankeutta tai sakkoa, on tuomittava enintään kolme neljännestä säädetystä ankarimmasta rangaistuksesta ja vähintään pienin määrä, jonka sitä rangaistusta saa 2 luvun mukaan tuomita. Vähimmäismäärällä tarkoitetaan yleisiä vähimmäisrangaistuksia, jotka ovat 14 päivää vankeutta ja yksi päiväsakko.

Syytetyn mielentila selvitetään normaalisti mielentilatutkimuksessa. Päätöksen tällaisen tutkimuksen aloittamisesta tekee tuomioistuin. Päätös syyntakeettomuudesta ei kuitenkaan välttämättä edellytä, että jokaisessa tapauksessa tehdään erillinen tutkimus. Jos asiassa on saatavissa jo muutoinkin riittävä selvitys, esimerkiksi syytetystä on jonkin aikaa aikaisemmin laadittu toisen rikoksen johdosta mielentilalausunto, asia voidaan päättää ilman uutta tutkimusta. Mielentilatutkimukseen määräämisen kynnys on myös verraten korkea, sillä tutkimukseen ei saa määrätä syytettyä vastoin tahtoaan, ellei häntä pidetä vangittuna tai ellei rikoksesta, josta häntä syytetään, voi seurata ankarampaa rangaistusta kuin yksi vuosi vankeutta (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §). Tarkemmat säännökset mielentilatutkimuksesta sekä mahdollisesta hoitoon määräämisestä ja siinä noudatettavista menettelytavoista ovat vuonna 1990 annetussa mielenterveyslaissa (1116/1990).

Jos tuomioistuin määrää syytetyn mielentilan tutkittavaksi, syytetty saadaan ottaa mielentilatutkimusta varten sairaalaan ja pitää sairaalassa tahdostaan riippumatta (mielenterveyslain 15 §). Mielentilatutkimuksen suorituspaikan päättää Terveydenhuollon oikeusturvakeskus. Se antaa asiasta saamansa lausunnon perusteella oman lausuntonsa (16 §). Mielentilatutkimus sisältää siten sekä tutkivan lääkärin lausunnon että Terveydenhuollon oikeusturvakeskuksen asiasta antaman lausunnon. Lausunnot eivät sido tuomioistuinta, joka harkitsee asian itsenäisesti.

Mielentilalausuntojen kokonaismäärä on 1990-luvuilla vaihdellut noin 200:n ja 300:n välillä vuodessa. Viime vuosina mielentilatutkimusten lukumäärä on laskenut. Vuosina 1998 ja 1999 tehtiin alle 200 mielentilatutkimusta (181 vuonna 1999). Pääosa tutkituista on ollut syytteessä henkirikoksista tai muista väkivaltarikoksista.

Täydessä ymmärryksessä olleiksi lausunnoissa arvioitujen osuus on kasvanut. Kokonaan ymmärrystä vailla olleiksi arvioitujen osuus on pysynyt melko tasaisena. Samalla alentuneesti syyntakeisten osuus on laskenut selvästi. Vielä 1980-luvun loppuvuosina tuon ryhmän osuus oli yli puolet, mutta viime vuosina enää neljännes. Siirtymä on tapahtunut täydessä ymmärryksessä olleiksi arvioitujen ryhmään, jonka kehitys on ollut juuri päinvastainen: 1980-luvun lopulla neljännes, mutta vuodesta 1994 lähtien yli puolet oli mielentilalausuntojen mukaan toiminut täydessä ymmärryksessä.

Tuomioistuinten vuosittaisten syyntakeisuusratkaisujen sekä annettujen mielentilalausuntojen määrä ja rakenne poikkeavat toisistaan, koska kaikista syytetyistä ei laadita mielentilatutkimusta. Tarkkaa tietoa siitä, milloin alentunut tai puuttuva syyntakeisuus todetaan ilman mielentilatutkimusta, ei ole. Selvää on, että mielentilatutkimus on sitä todennäköisempi mitä vakavampi rikos on kyseessä.

Syyntakeettomia oli päärikoksen mukaan 123 vuonna 1996 eli 0,2 % oikeudenkäynnissä syyllisiksi todetuista. Alentuneesti syyntakeisia oli vuonna 1994 päärikoksen perusteella 330. Vuodelta 1999 alentuneesti syyntakeisista on saatavissa vain kaikkia rikoksia koskeva tieto. Sen mukaan alentuneesti syyntakeisille langetettiin vuonna 1999 oikeudenkäynnissä rangaistus 571 rikoksesta, mikä on 0,5 % tapauksista.

Kun rikoksena on henkirikos tai sen yritys, syytetty katsotaan tuomioistuimessa selvästi keskimääräistä useammin syyntakeettomaksi tai alentuneesti syyntakeiseksi. Sama koskee tuhotyötä. Nämä rikostyypit ovat kuitenkin harvinaisia. Huomattavasti suurempi osa alentuneen syyntakeisuuden tapauksista on varkaus- tai pahoinpitelyrikoksia.

Tuomioistuinten syyntakeisuusarvioinnit ovat seurailleet annettuja mielentilalausuntoja. Alentuneesti syyntakeisten osalta tapahtunut lausuntokäytännön muutos merkitsee si-

ten aiempaa pidempiä tuomioita. Erityisen suuri merkitys muutoksella on tuomittaessa tekijä murhasta, jolloin valinta alentuneen syyntakeisuuden ja täyden ymmärryksen välillä ratkaisee valinnan elinkautisen ja määräaikaisen vankeuden välillä. Elinkautisvankien määrä onkin kaksinkertaistunut muutamassa vuodessa.

Törkeä pahoinpitely

Alkuperäisessä rikoslain 21 luvun 5 §:ssä säädettiin törkeästä pahoinpitelystä, joskaan tuota rikosnimikettä ei vielä käytetty. Säännöksen mukaan rangaistiin sitä, joka tahallansa piteli toista niin pahoin, että siitä seurasi vaikea ruumiinvamma. Säännöksessä määriteltiin erikseen, mitä oli pidettävä vaikeana ruumiinvammana. Törkeää pahoinpitelyä koskeva säännös rakentui muiden pahoinpitelyä koskevien säännösten tavoin niin sanotulle seurausvastuulle. Vaikean ruumiinvamman seurattua pahoinpitelijä oli siten tuomittava törkeästä pahoinpitelystä, vaikka hän ei ollut sellaista ruumiinvammaa tarkoittanut. Rangaistuksen suuruus riippui siitä, oliko vaikeaa vammaa tarkoitettu vai ei. Jos tekijä sitä tavoitteli, rangaistus oli kuritushuonetta vähintään kaksi ja enintään kymmenen vuotta. Jos vaikeaa vammaa ei tarkoitettu, rangaistuksena oli kuritushuonetta enintään kuusi vuotta tai vankeutta vähintään kolme kuukautta. Jos asianhaarat olivat tässä tapauksessa erittäin raskauttavat, vähin rangaistus oli vuoden kuritushuone.

Henkeen ja terveyteen kohdistuvia rikoksia koskeva rikoslain 21 luku uudistettiin perusteellisesti 1960-luvulla. Kahden esityksen rauettua uudistukseen johti vuonna 1966 annettu hallituksen esitys (HE 68/1966 vp). Törkeää pahoinpitelyä koskevaa säännöstä ehdotettiin muutettavaksi jonkin verran. Eduskuntakäsittelyssä säännöstä kuitenkin muutettiin perusteellisemmin. Eduskunnan lakivaliokunta otti lähtökohdakseen luopumisen seurausvastuuperiaatteesta (LaVM 11/1969 vp). Uudistetun säännöksen mukaan pahoinpitelyn teki törkeäksi, paitsi tahallinen vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaaran aiheuttaminen, myös se, että rikos oli tehty erityistä raakuutta tai julmuutta osoittavalla tavalla taikka siinä käytettiin hengenvaarallista välinettä. Luettelo ei ollut tyhjentävä, sillä pahoinpitelyä saatettiin pitää myös muissa tapauksissa törkeänä.

Lakivaliokunta piti tarpeellisena nostaa törkeän pahoinpitelyn rangaistusmaksimia ehdotetusta 8 vuodesta 10 vuoteen kuritushuonetta viitaten siihen, että korkein mahdollinen rangaistus taposta olisi 12 vuotta kuritushuonetta. Mitään sivuasteikkoja uudistettuun säännökseen ei enää sisältynyt. Koska erityistä vähimmäisrangaistusta ei enää säädetty, törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistus oli lyhin mahdollinen kuritushuonerangaistus eli kuusi kuukautta, rikoslain silloisen 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan.

Vuonna 1975 siirryttiin yksilajiseen rangaistusjärjestelmään. Siirtymäsäännöksessä (rikoslain 2 luvun 3 §) säädetään, että milloin laissa on säädetty rangaistukseksi kuritushuonetta, on kuritushuonerangaistuksen sijasta tuomittava vankeusrangaistus. Jollei rangaistussäännöksessä ole erityistä vähimmäisaikaa, kuritushuoneen sijasta on tuomittava vankeutta vähintään kuusi kuukautta. Siten lainmuutoksen jälkeen törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikko oli kuudesta kuukaudesta kymmeneen vuoteen vankeutta.

Rikoslain kokonaisuudistuksen II vaiheeseen sisältyi rikoslain 21 luvun uudistus. Vuonna 1993 annetun hallituksen esityksen (HE 94/1993 vp) mukaan vuonna 1969 toteutunut edellinen uudistus jo ilmensi rikoslain uudistustyössä sittemmin noudatettuja periaatteita, joten nyt säännöksiä ehdotettiin uudistettavaksi varovasti, myös ottaen huomioon säännösten keskeisen aseman rikosoikeudessa. "Vaikka useita muita rikoslain perinteiseen ydinalueeseen kuuluvia rikoksia ollaan nykyarvostusten mukaan taipuvaisia pitämään vähemmän tuomittavina kuin rikoslain syntyaikoihin, henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten tuomittavuutta on syytä pikemminkin korostaa", esityksessä todettiin. Sen vuoksi tekojen rangaistavuuteen ja rangaistusasteikkoihin ei juuri ehdotettu muutoksia.

Törkeän pahoinpitelyn ankaroittamisperusteet ehdotettiin lueteltaviksi tyhjentävästi eikä esimerkkeinä, rikoslain kokonaisuudistuksessa muutenkin omaksuttuun tapaan. Perusteiden todettiin olevan kuitenkin asiallisesti samat kuin voimassa olleessa laissa. Esityk-

sessä todettiin, että nykyinen rangaistusasteikko on laaja, eikä asteikon yläpäätä juuri käytetä. Se ei myöskään ollut rikoslain uudistuksessa noudatettujen tyyppiasteikoiden mukainen. Tällaisia asteikkoja olivat esimerkiksi 4 kuukautta 4 vuotta vankeutta ja 1—10 vuotta vankeutta. Rangaistusasteikkoa ei kuitenkaan haluttu alentaa, sillä se ei esityksen mukaan olisi sopinut yhteen sen yleisen tavoitteen kanssa, että väkivaltarikoksiin suhtaudutaan entistä ankarammin. Sen vuoksi enimmäisrangaistus ehdotettiin pidettäväksi entisellään. Myös vähimmäisrangaistuksen todettiin pysyvän ennallaan.

Eduskunnan lakivaliokunta hyväksyi ehdotetun varsin laajan rangaistusasteikon todeten, ettei sen alentamiseen ole syytä, koska väkivaltarikoksiin suhtaudutaan entistä ankarammin. Asteikon laajuutta puoltaa se, että törkeät pahoinpitelyt saattavat törkeydeltään poiketa huomattavasti toisistaan (LaVM 22/1994 vp).

Vuonna 1995 hyväksytty rikoslain 21 luvun 6 § kuuluu seuraavasti (578/1995):

Jos pahoinpitelyssä

1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,

2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai

3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava törkeästä pahoinpitelystä vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Ehdotusta valmisteltaessa käytiin kuitenkin keskustelua muistakin asteikkovaihtoehdoista. Lainuudistusta valmistellut henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvia rikoksia selvittänyt työryhmä ehdotti törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistuksen nostamista vuodeksi vankeutta (ehdotus 23.5.1988). Työryhmän mielestä vähimmäisrangaistuksen korotus oli paikallaan törkeän väkivallan tuomittavuuden korostamiseksi. Rikoslakiprojektin ehdotuksessa sen sijaan esitettiin vähimmäisrangaistuksen alentamista neljään kuukauteen (Rikoslain kokonaisuudistus II. Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 1/1989.). Hallituksen ehdottama ja lopullisesti hyväksytty vähimmäisrangaistus sijoittui siis ankaruudeltaan näiden ehdotusten väliin.

Törkeinä pahoinpitelyinä tuomittujen tekojen osuus kaikista pahoinpitelyrikoksista ei juuri muuttunut vuoden 1995 uudistuksen jälkeen. Se on ollut viime vuosina noin 6—7 prosenttia.

Vuonna 1999 tuomittiin rangaistukseen törkeästä pahoinpitelystä (päärikoksena) 583 ja törkeän pahoinpitelyn yrityksestä 36 syytettyä. Pahoinpitelystä tuomittiin 6526, pahoinpitelyn yrityksestä 43 ja lievästä pahoinpitelystä 1108 syytettyä.

Törkeästä pahoinpitelystä tuomittujen ehdollisten ja ehdottomien vankeusrangaistusten määrät ovat olleet lähellä toisiaan. Vuonna 1999 tuomittiin yksittäisestä törkeästä pahoinpitelystä 81 ehdotonta vankeusrangaistusta, 19 yhdyskuntapalvelurangaistusta ja 145 ehdollista vankeusrangaistusta. Jos mukaan lasketaan myös tapaukset, joissa tuomittiin muustakin kuin törkeästä pahoinpitelystä (joka kuitenkin oli päärikos), ehdottomien vankeusrangaistusten määrä oli 231, yhdyskuntapalvelurangaistusten 39 ja ehdollisten vankeusrangaistusten 234. Vuonna 1999 keskimääräinen ehdottomien vankeusrangaistusten pituus oli 15,4 kuukautta ja keskimääräinen ehdollisten vankeusrangaistusten pituus 9,4 kuukautta. Jos mukaan lasketaan myös tapaukset, joissa tuomittiin muustakin rikoksesta kuin törkeästä pahoinpitelystä, ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituudeksi tuli 19,1 kuukautta. Keskimääräiset vankeusrangaistusten pituudet ovat jonkin verran kasvaneet viime vuosina.

Vähimmäisrangaistuksen korottamisen kannalta on tärkeää tietää, miten suuri osa rangaistuksista on ollut alle vuoden pituisia. Vuosina 1998 ja 1999 törkeistä pahoinpitelyistä tuomitut rangaistukset jakaantuivat seuraavasti. Kysymyksessä ovat rangaistukset tapauksissa, joissa on tuomittu rangaistus vain yhdestä törkeästä pahoinpitelystä eikä vähentämisperusteita ole sovellettu.

	Ehdoton alle 1 vuosi	Ehdoton vähintään 1 vuosi	Ehdollinen alle 1vuosi	Ehdollinen vähintään 1 vuosi	Yhdyskuntapalvelu	Yhteensä
1998	83	39	92	27	13	209
1999	24	51	88	31	18	212

Vuonna 1998 yhteensä 143 (68 %) ja vuonna 1999 yhteensä 130 (61 %) yllä mainituista tuomioista oli lievempiä kuin nyt ehdotettava yhden vuoden vähimmäisrangaistus. Vähimmäisrangaistuksen korottamisella olisi siis selvästi merkitystä rangaistuskäytännön kannalta ainakin, jos pahoinpitelyjen luokittelu törkeiksi säilyy oikeuskäytännössä entisellään. Lisäksi on todennäköistä, että tasan yhden vuoden rangaistuksia tuomitaan nykyistä vähemmän.

Mahdollisuus yhdyskuntapalvelun käyttöön jäisi kokonaan pois, jos vähimmäisrangaistus korotetaan vuoteen. Yhdyskuntapalvelua tuomitaan enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta (laki yhdyskuntapalvelusta 1055/1996).

Huumausaineen käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten

Rikoslain 50 luvun 1 §:n 4 kohdan mukaan se, joka pitää hallussaan tai yrittää hankkia huumausainetta taikka käyttää sitä, on tuomittava huumausainerikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Huumausaineen käyttö tai hallussapito on voimassa olevassa laissa rangaistavuuden osalta rinnastettu huumausaineen valmistamiseen tai viljelyyn (1 kohta), maahan tuontiin tai maasta vientiin (2 kohta), myyntiin tai muuhun levittämiseen (3 kohta), joista myös rangaistaan 1 §:n mukaisesti huumausainerikoksena.

Rikoslain kokonaisuudistusta valmistellut rikoslakiprojekti ehdotti säädettäväksi rikoslakiin huumausainerikoksen lievän tekomuodon, huumausainerikkomuksen (Huumausainerikokset. Rikoslakiprojektin ehdotus. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 4/1991.). Tästä olisi voitu tuomita vain sakkoa. Huumausainerikkomuksena olisivat tulleet ehdotuksen mukaan rangaistaviksi kaikki huumausainerikoksen tekotavat edellyttäen, että kyse olisi ollut vähäisestä määrästä huumetta tai teko olisi ollut kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Huumausainerikkomuksena olisi rangaistu myös huumausaineen käyttäminen.

Huumausainerikoksia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 180/1992 vp) ei ehdotettu säädettäväksi huumausainerikokselle lievää tekomuotoa. Huumausaineen käyttö ehdotettiin säädettäväksi osaksi huumausainerikoksen tunnusmerkistöä. Tällä katsottiin vältyttävän käytön ja hallussapidon rajanveto-ongelmilta. Samoin katsottiin, että vaikka enimmäisrangaistukseksi säädettäisiin kaksi vuotta vankeutta, käytännössä pelkästä käytöstä tultaisiin entiseen tapaan rankaisemaan vain sakolla.

Vuonna 1999 keskusrikospoliisin kirjaamista poliisin tietoon tulleista huumausainerikoksista 65 prosenttia koski huumausaineen käyttöä, hallussapitoa ja ostoa. Sitä edeltävinä vuosina käytön, hallussapidon ja oston osuus huumausainerikoksista oli lähes 80 prosenttia. Vuonna 1999 huumausainerikoksista annettiin 4 546 tuomiota (tuomion päärikos). Tuomioista ei ole mahdollista erotella huumausaineen käyttöä, hallussapitoa tai hankintaa koskevia tuomioita.

Oikeuskäytännössä tuomitaan huumausaineen käytöstä tai hallussapidosta omaan käyttöön lievempiä rangaistuksia kuin huumausaineen hallussapidosta myyntiä tai välittämistä varten. Käytöstä tai hallussapidosta omaan käyttöön tuomitaan yleensä 10—80 päiväsakkoa huumausaineen määrästä riippuen. Runsaasti huumausainerikoksia käsittelevien käräjäoikeuksien käytännössä on vakiintunut määrälliset rajat siitä, milloin erilaatuinen huumausaine voidaan katsoa hallussa pidetyksi omaa käyttöä varten. Arvioitaessa onko huumausainetta pidetty hallussa myyntiä tai välittämistä varten, otetaan huo-

mioon määriä koskevat rajat. Lisäksi arvioinnissa otetaan huomioon, onko lähtökohtaisesti epäuskottavaa, että epäillyn tarkoitus oli käyttää itse kaikki hänen hallussaan tavattu huumausaine ottaen huomioon huumausaineen arvo, käyttöannosten lukumäärä ja epäillyn taloudelliset olot tai muut seikat. Rajanvedossa otetaan huomioon myös huumausaineen vaarallisuus.

Toimenpiteistä luopumisesta säännellään nykyisin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 7 ja 8 §:ssä. Luvun 7 §:n mukaan syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta kahdella perusteella, niin sanotulla vähäisyysperusteella tai nuoruusperusteella. Ensin mainitulla tarkoitetaan sitä, että rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja rikosta on kokonaisuutena arvostellaan pidettävä vähäisenä. Toiseksi mainittu peruste taas voi tulla sovellettavaksi, jos tekijä on alle 18-vuotias eikä rikoksesta ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kuusi kuukautta ja rikoksen katsotaan johtuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä ja harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan. Luvun 8 §:n mukaan syyttäjä voi lisäksi, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, jättää syytteen nostamatta, kun rangaistusta on pidettävä kohtuuttomana ottaen huomioon muun muassa tekijän henkilökohtaiset olot tai sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteet. Pykälän toisen perusteen mukaan syyte voidaan myös jättää nostamatta niin sanotulla konkurenssiperusteella eli jos rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

Yleisten toimenpiteistä luopumissäännösten lisäksi huumausainerikoksiin voidaan soveltaa rikoslain 50 luvun 7 §:ssä säädettyä erityistä toimenpiteistä luopumissäännöstä. Rikoslain 50 luvun 7 §:n mukaan huumausaineen käytöstä tai käyttöön liittyvästä muusta huumausainerikoksesta voidaan sen lisäksi, mitä rikoslain voimaanpanemisesta annetussa asetuksessa (39/1889) tai rikoslaissa säädetään, jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jollei teko olosuhteet huomioon ottaen ollut omiaan heikentämään yleistä lainkuuliaisuutta. Syyte voidaan myös jättää ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä osoittaa sitoutuneensa sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.

Huumausainerikoksia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 180/1992 vp) ehdotettiin, että tekijän tulee osoittaa hakeutuneensa sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Lakivaliokunta (LaVM 17/1993 vp). ehdotti kuitenkin rikoslain 50 luvun 7 §:n loppuosan kirjoitettavaksi nykyiseen muotoon eli siten, että tekijän tulee osoittaa sitoutuneensa sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Lakivaliokunta myös edellytti, että sitoutuminen on osoitettava hoitosopimuksella ja että hyväksyttävää hoitoa on julkisella rahoituksella tai julkista rahoitusta käyttäen saadut sosiaali- ja terveydenhuollon hoitopalvelut. Käytettävinä olisivat silloin valiokunnan mukaan yleisesti käytössä olevat sosiaali- ja terveydenhuollon hoitopalvelut sekä hoidot lääkärin, psykologin tai psykoterapeutin yksityisvastaanotolla. Hoitoa ei tarvitse yksittäistapauksessa hyväksyttää, vaan sosiaali- ja terveysministeriö antaa asiasta yleisohjeet.

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut päätöksen hyväksyttävästä hoidosta huumausainerikoksissa (1394/1994). Päätöksen 4 §:n mukaan hoitoa voivat antaa A-klinikka, nuorisoasema, kuntoutuslaitos, sosiaalisairaala, tai vastaava päihdehuollon erityisyksikkö. Hoitoa voi 2 momentin mukaan antaa myös muukin sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksikkö, jonka edellä mainittu erityishoitoyksikkö on hyväksynyt. Päätöksen 5 §:n mukaan hoidonantajan tulee yhdessä rikoksentekijän kanssa laatia kirjallinen hoitosuunnitelma, jonka tulee sisältää vaikutettavat asiat, keinot saavuttaa ne ja hoitoon arvioitu aika. Hoitosuunnitelman epäilty toimittaa syyttäjälle tai tuomioistuimelle osoituksena hoitoon sitoutumisestaan.

Syyttämättä jättäminen huumausainerikoksista on yleistynyt 1990-luvulla. Vuonna 1990 syyttämättä jätettyjen osuus oli noin prosentti poliisin tietoon tulleista rikoksista, kun se vuonna 1998 oli noin 8—9 prosenttia. Syyttämättäjättämispäätösten suhteellisen määrän kasvu vuoden 1990 jälkeen on johtunut osittain siitä, että niin sanottujen käyttäjä-

rikosten (käyttö, hallussapito, osto) osuus poliisin tietoon tulleista rikoksista on kasvanut verrattuna muihin huumausainerikoksiin (myynti, levitys, maahantuonti). Syyttämättä jätetään yleensä vain huumausaineen käyttö tai vähäisten määrien hallussapito. Määrän kasvua 1990-luvulla selittää myös yleisten toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten uudistaminen vuonna 1991 sekä rikoslain 50 luvun 7 §:n säätäminen. Molemmilla uudistuksilla pyrittiin syyttämättäjättämismahdollisuuden aikaisempaa runsaampaan käyttöön.

Vuonna 1998 seuraamusluonteisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin huumausaineita koskevissa rikoksissa 925. Näistä 38 prosenttia tehtiin rikoksen vähäisyysperusteella, 15,5 prosenttia konkurrenssiperusteella, 5,5 prosenttia nuoruusperusteella ja 3 prosenttia kohtuusperusteella yleisten toimenpiteistäluopumissäännösten nojalla. Muun lainkohdan eli käytännössä rikoslain 50 luvun 7 §:n perusteella tehtiin 38 prosenttia seuraamusluonteisista syyttämättä jättämisistä. Tekijän hoitoon sitoutumisen vuoksi syyte jätetään nostamatta vain muutamassa tapauksessa vuosittain. Valtaosa rikoslain 50 luvun 7 §:n nojalla syyttämättä jätetyistä jätetään siten syyttämättä, koska teon ei katsota olevan omiaan heikentämään yleistä lainkuuliaisuutta.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on 20 päivänä tammikuuta 2000 antanut yleisen ohjeen syyttäjille seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä huumausainerikoksissa (VKS:2000:5). Ohjeen tarkoituksena on yhtenäistää syyttämättäjättämiskäytäntöä huumausainerikoksissa.

2.2. Ruotsin, Norjan ja Tanskan lainsäädäntö

Alentunut syyntakeisuus

Vuonna 1965 voimaan tullut *Ruotsin* rikoslaki (brottsbalk) poisti aiemmin käytössä olleen erottelun syyntakeisiin ja syyntakeettomiin rikoksentekijöihin. Ruotsissa rikoslaki mahdollistaa syyntakeettomien rikoksentekijöiden tuomitsemisen rangaistukseen. Tästä on tärkeä vankeutta koskeva poikkeus. Rikoslain 30 luvun 6 §:n mukaan sitä, joka tekee rikoksen vakavan mielenterveyden häiriön vaikutuksen alaisena, ei saada tuomita vankilaan. Jos tuomioistuin katsoo, ettei myöskään mikään muu seuraamus tule kysymykseen, tekijä on vastuusta vapaa. Psykiatriseen sairaanhoitoon voidaan tuomita vain tekijä, jonka rikos olisi normaalioloissa johtanut vankeuteen. Toisin sanoen hoitoseuraamuksen käyttö on kytketty rikoksen vakavuuteen.

Rikoslaissa ei käytetä alentuneen syyntakeisuuden käsitettä eikä myöskään syyntakeettomuuden käsitettä. Sen sijaan rangaistuksen mittaamissäännöksissä on tuomioistuimille jätetty mahdollisuus lieventää rangaistusta, milloin tekijän kyky kontrolloida käyttäytymistään on mielenterveyden häiriön, mielenliikutuksen tai muun vastaavan seikan vuoksi tuntuvasti alentunut.

Norjassa käytössä on jako syyntakeisiin ja mielisairaisiin tai tunnottomassa tilassa oleviin rikoksentekijöihin. Näiden välimaastoon sijoittuvat ne, joiden tajunnan taso on tilapäisesti merkittävästi alentunut. Oikeuskirjallisuudessa ryhmästä käytetään nimitystä alentuneesti syyntakeiset, mutta rikoslaissa tätä käsitettä ei käytetä.

Rikoslain (straffeloven) mukaan teko ei ole rangaistava, jos sen tekijä oli tekohetkellä mielisairas tai tunnottomassa tilassa (44 §). Alentunut syyntakeisuus on otettu huomioon rangaistuksen määräämistä koskevissa säännöksissä. Jos tekijän tietoisuus oli rikoksentekohetkellä tilapäisesti tuntuvasti alentunut muun syyn kuin itse hankitun humalan vuoksi, rangaistusta voidaan alentaa. Syyntakeettomuus ei estä muiden seuraamusten kuin rangaistusten tuomitsemista. Tekijälle voidaan määrätä turvaamisseuraamus (sikring). On myös mahdollista ryhtyä sosiaali- ja terveyslainsäädännön edellyttämiin hoitotoimiin. Myös alentuneesti syyntakeiselle saattaa tulla kysymykseen turvaamisseuraamus.

Vuonna 1997 tehdyllä lainmuutoksella, joka ei ole vielä tullut voimaan, alentuneen syyntakeisuuden alaa on laajennettu siten, että se kattaa muutkin kuin tilapäiset mielenhäiriöt.

Tanskassa syyntakeettomuuden perusteista säädetään rikoslain (straffeloven) 16 §:ssä. Syyntakeettomille määrättävistä erityisseuraamuksista säädetään lain 68—70 §:ssä. Li-

säksi rikoslain 85 §:ssä on säännös rangaistuksen lieventämisestä, jos rikos on tehty mielenterveyden häiriön alaisena.

Henkilöt, jotka tekohetkellä olivat syyntakeettomia mielisairauden tai siihen rinnastettavan syyn taikka vaikea-asteisen kehityshäiriön perusteella, on vapautettava rangaistusvastuusta. Henkilöitä, jotka tekohetkellä kärsivät lievemmästä kehityshäiriöstä tai siihen rinnastettavasta tilasta, ei rangaista, elleivät erityiset syyt puolla rankaisemisesta.

Syyntakeettomuuden perusteella 16 §:n nojalla rangaistuksesta vapautettu voidaan määrätä rikoslain 68 §:n mukaan suljettuun laitoshoitoon, milloin tämä katsotaan rikosten estämisen kannalta tarkoituksenmukaiseksi. Asiasta päättää tuomioistuin. Edellytyksenä kuitenkin on, etteivät vähemmän rajoittavat seuraamukset tule kyseeseen.

Hoitoseuraamukset voivat tulla sovellettaviksi myös syyntakeisille. Rikoslain 69 §:n mukaan psykiatriseen hoitoon voidaan sijoittaa muitakin kuin 16 §:ssä tarkoitettuja mielisairaita, milloin tämä harkitaan tarkoituksenmukaiseksi. Käytännössä kysymykseen tulevat lähelle syyntakeettomuuden rajaa sijoittuvat tapaukset.

Tanskan rikoslaissa ei käytetä yleistä alentuneen syyntakeisuuden käsitettä. Sen sijaan vastuun lievennys on mahdollista melko avoimen rikoslain lieventämisperusteen avulla. Rikoslain 85 §:n mukaan rangaistusta voidaan lieventää, milloin rikos on tehty vakavan mielenliikutuksen vallassa taikka milloin muut tekijän mielentilaan tai tekoolosuhteisiin liittyvät seikat antavat tähän aihetta. Eräänä soveltamistilanteena kirjallisuudessa mainitaan tapaukset, joissa on tehtävä valinta tavallisen rangaistuksen sekä mielenterveyden häiriöistä kärsiville tarkoitettujen erityisseuraamusten välillä.

Vaikka muissa pohjoismaissa ei siis lainsäädännössä käytetä alentuneen syyntakeisuuden käsitettä, niidenkin rikoslait antavat mahdollisuuden lieventää rangaistusta perusteilla, jotka ovat lähellä syyntakeettomuuteen johtavia perusteita.

Törkeä pahoinpitely

Ruotsin rikoslaissa rangaistus pahoinpitelystä on enintään kaksi vuotta vankeutta. Jos rikos on vähäinen, tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta (3 luvun 5 §). Jos pahoinpitelyä on pidettävä törkeänä, tuomitaan vankeutta vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta. Arvioitaessa, onko rikosta pidettävä törkeänä, on erityisesti otettava huomioon, onko teko ollut hengenvaarallinen tai onko rikoksentekijä aiheuttanut vaikean ruumiinvamman tai vakavan sairauden taikka muuten osoittanut erityistä piittaamattomuutta tai raakuutta (3 luvun 6 §).

Ruotsissa törkeästä pahoinpitelystä tuomittujen rangaistusten osuus kaikista pahoinpitelyrangaistuksista on vastaava kuin Suomessa. Pahoinpitelystä tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituus oli vuonna 1998 Ruotsissa kolme kuukautta. Kaksi kolmasosaa rangaistuksista oli 1—3 kuukauden pituisia.

Ruotsissa tuomittiin vuonna 1998 törkeästä pahoinpitelystä 409 vankeusrangaistusta. Lisäksi törkeään pahoinpitelyyn syyllistyneille tuomittiin muita seuraamuksia, joita olivat etupäässä suojeluvalvonta (98 tuomiota), oikeuspsykiatrinen hoito (48 tuomiota) ja hoito sosiaalitoimessa (43 tuomiota). Suojeluvalvontaan voidaan yhdistää enintään kolmen kuukauden pituinen vankeusrangaistus, joten kaikkiaan vankeusrangaistuksia tuomittiin 448. Niiden keskipituus oli 17,1 kuukautta.

Törkeästä pahoinpitelystä tuomituista vankeusrangaistuksista 84 oli alle vuoden pituisia. Suurelta osin niissä oli kysymys suojeluvalvonnan ohella tuomituista enintään kolmen kuukauden pituisista rangaistuksista. Vankeusrangaistuksista 100 oli vähimmäisrangaistuksen eli tasan vuoden pituisia, miltei puolet eli 204 yli vuoden ja enintään kahden vuoden pituisia ja loput 60 yli kahden vuoden mittaisia.

Norjan rikoslaissa törkeää pahoinpitelyä lähinnä vastaava rangaistussäännös on 231 §:ssä. Sen mukaisesta rikoksesta on tuomittava vankeutta vähintään kaksi vuotta ja enintään yleinen enimmäisrangaistus eli 15 vuotta. Tekoa on pidettävä törkeänä, jos on aiheutettu merkittävä ruumiinvamma tai terveydenhaitta. Sellaiset on erikseen määritelty rikoslain 9 §:ssä olevassa tyhjentävässä luettelossa. Säännöstä sovelletaan vähän, vain muutaman kerran vuodessa. Käytännössä on sovellettu tavallista pahoinpitelyä koskevaa rangaistussäännöstä (229 §), jossa on myös

sivuasteikkoja vammojen vakavuuden mukaan. Enimmäisrangaistus on vamman laadun mukaan 3, 6 tai 8 vuotta. Vähimmäisrangaistus on yleinen vankeuden vähimmäismäärä eli 14 päivää. Toinen vaihtoehto on käytännössä ollut tuomita tapon yrityksestä. Näin ollen 231 §:lle ei ole jäänyt paljon itsenäistä soveltamisalaa.

Rikoslain 232 §:ssä on säännös, jossa otetaan huomioon myös tekotapa eikä vain seurauksia. Raskauttavana on pidettävä, jos teko on tehty erityisen tuskallisella tavalla tai käyttäen myrkkyä tai muuta terveydelle erityisen vaarallista ainetta taikka veistä tai muuta erityisen vaarallista välinettä tai muuten erityisen raskauttavien asianhaarojen vallitessa. Näissä tapauksissa enimmäisrangaistuksia voidaan nostaa. Erityisen raskauttavista asianhaaroista on laissa esitetty esimerkkejä.

Tanskan rikoslain 244 §:ssä säädetään väkivallasta tai muusta hyökkäyksestä toista kohtaan. Tämän pahoinpitelyrikosten perustekomuodon rangaistus on sakkoa, arestia (hæfte) tai vankeutta enintään 1 vuosi 6 kuukautta. Säännös on useimmiten pahoinpitelyrikoksiin sovellettu: noin 90 % kaikista poliisille ilmoitetuista pahoinpitelyrikoksista on luokiteltu tämän pykälän mukaisiksi teoiksi. Jos hyökkäys tapahtuu erityisen raa'alla, julmalla tai vaarallisella tavalla taikka tekijä syyllistyy pahoinpitelyyn, on rangaistuksena vankeutta enintään neljä vuotta ja vähintään vankeuden yleinen minimi eli 30 päivää. Erityisen raskauttavana asianhaarana on pidettävä, jos hyökkäys on aiheuttanut huomattavan ruumiinvamman tai terveyden haitan (245 §, kappale 1). Pahoinpitelyllä (mishandling) tarkoitetaan oikeuskirjallisuuden mukaan tässä yhteydessä toistuvaa väkivaltaa turvatonta uhria, tyypillisesti lasta tai aviopuolisoa kohtaan, fyysistä ylivoimaa käyttäen. Saman pykälän 2 kappaleen mukaan rangaistaan vastaavasti kuin 1 kappaleen mukaisissa tapauksissa, jos ruumiinvamma tai terveyden haitta on aiheutettu muuten tahallaan. Säännöstä sovelletaan käytännössä vähemmän kuin 1 kappaleen säännöstä.

Jos 245 §:ssä tarkoitettu hyökkäys on ollut niin vakava tai siitä on ollut seurauksena kuolema tai niin vakavat vammat, että sen on katsottava tapahtuneen erityisen raskauttavien asianhaarojen vallitessa, enimmäisrangaistus on 246 §:n mukaan 8 vuotta vankeutta. Vähimmäisrangaistus ei muutu. Säännös soveltuu esimerkiksi pysyvän invaliditeetin aiheuttamiseen ja myös kuolemantuottamuksiin. Poliisille ilmoitetuista teoista alle prosentti on käytännössä luokiteltu tämän pykälän mukaisiksi.

Tuomioistuimessa ankarimpia säännöksiä (245 ja 246 §) sovelletaan ilmoitusvaihetta useammin muun muassa siksi, että tapoiksi tai tapon yrityksiksi ilmoitushetkellä tilastoiduista teoista osa tulkitaan tuomioistuimissa 245 tai 246 §:n mukaisiksi teoiksi.

Huumausaineen käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten

Ruotsissa huumeiden käyttö ja hallussapito on rangaistavaa huumausainerikoslain 1 §:n nojalla, jonka mukaan voidaan tuomita vankeutta enintään kolme vuotta. Lain esitöissä sekä oikeuskäytännössä huumausaineen käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten arvioidaan kuitenkin lieväksi huumausainerikokseksi (2 §), josta voidaan tuomita sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Käytännössä kannabiksen tai amfetamiinin hallussapidosta tuomitaan sakkoa tai mahdollisesti suojeluvalvontaa. Sakko on mahdollista määrätä rangaistusmääräysmenettelyssä.

Norjassa huumausaineen käyttö tai hallussapito rangaistaan lääkelain nojalla, ja teosta voidaan tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Tavallisin seuraamus huumausaineen käytöstä tai hallussapidosta omaa käyttöä varten on sakko. Sakko voidaan määrätä myös toistuvasta käytöstä. Jos kuitenkin hallussa pidetyn huumausaineen määrä on kerta-annosta suurempi, teko voi tulla tuomittavaksi rikoslain nojalla säilyttämisenä, josta voidaan tuomita kaksi vuotta vankeutta. Käytännössä seuraamuksena voi tällöinkin aineesta riippuen olla sakko tai ehdollinen tuomio, mahdollisesti sakkoihin yhdistettynä. Sakot voidaan määrätä myös yksinkertaisessa sakkomenettelyssä.

Tanskassa huumausaineen käyttö ei ole rangaistavaa. Käyttö tulee kuitenkin välillisesti rangaistavaksi, koska huumausaineen hallussapito on rangaistavaa. Huumausaineen hallussapidosta voidaan tuomita sakkoa,

arestia tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Käytännössä vähäisen kannabismäärän hallussapidosta ei yleensä ryhdytä toimenpiteisiin. Muiden huumausaineiden osalta vähäisten määrien hallussapidosta seuraa yleensä ensimmäisellä kerralla poliisin antama varoitus, joka merkitään rikosrekisteriin. Toistuvissa hallussapitotapauksissa määrätään sakko, jonka suuruus riippuu hallussa pidetyn aineen laadusta. Sakko voidaan määrätä myös yksinkertaisessa menettelyssä ilman tuomioistuinkäsittelyä.

2.3. Nykytilan arviointi

Alentunut syyntakeisuus

Alentuneen syyntakeisuuden käsitteestä on Suomessa keskusteltu varsin paljon. Lähtökohdaksi rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevien säännösten valmistelussa on otettu, että tällainen välikategoria on edelleen tarpeen (Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevat säännökset. Rikoslakiprojektin ehdotus, oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 5/2000.). Sitä käyttäen voidaan ottaa huomioon se, että syyntakeisuus on samalla tavalla asteikollinen käsite kuin muutkin rikosoikeudellista vastuuta ja syyllisyysmoitetta määrittävät perusteet.

Alentuneesti syyntakeisten kohtelu ja heihin sovellettavat seuraamusperiaatteet muodostavat vaikeasti ratkaistavan kysymysryhmän. Syyllisyysperiaatteen kannalta alentuneesti syyntakeiset ansaitsevat epäilyksettä lievemmän kohtelun, sillä alentunut syyntakeisuus merkitsee rikoksen tekijän heikentynyttä kykyä ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne tai oikeudenvastaisuus taikka säädellä käyttäytymistään. Toisaalta alentuneesti syyntakeisen teossa voi vähäisemmästä syyllisyydestä huolimatta olla sellaisia piirteitä, että kokonaisarvostelun perusteella ei ole aihetta lievempään kohteluun. Lisäksi uusiminen on tämän ryhmän rikoksentekijöillä keskimääräistä tavallisempaa ja vastaavasti uusien rikosten riski tavallista suurempi, mikä perustelisi keskimääräistä pitempien vankeusrangaistusten käytön.

Yhteiskunnan suojelutarvetta korostavissa puheenvuoroissa on pidetty epäkohtana nykyisen alentunutta syyntakeisuutta koskevan säännöksen tuomaa lievennystä tuomittavaan enimmäisrangaistukseen. Automaattista enimmäisrangaistuksen alenemista voi joissain tapauksissa pitää pulmallisena. Erityisen ongelmalliseksi tilanne saattaa muodostua törkeitä henkirikoksia koskevissa yksittäistapauksissa. Täytetystä murhasta tuomittaessa on täyttä ymmärrystä vailla olleelle tuomittu 12 vuoden vankeusrangaistus. Tämän vuoksi esityksessä luovutaankin voimassa olevan lain mukaisesta ehdottomasta asteikkomuutoksesta ja sallitaan mahdollisuus tuomita alentuneesti syyntakeiselle myös täysi rangaistus.

Esitys on tältä osin sopusoinnussa sen kanssa, mitä rikoslakiprojekti esitti ehdotuksessaan rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeviksi säännöksiksi. Muutos toteutettaisiin kuitenkin eri tavalla kuin rikoslakiprojektin ehdotuksessa, sillä tässä esityksessä ehdotettu uudistus rakentuisi nykyisille rikoslain 3 luvun säännöksille. Rikoslakiprojektin ehdotuksessa sen sijaan on lähtökohdaksi voitu ottaa luvun uudistaminen kokonaisuudessaan. Koska alentuneesti syyntakeisia koskevaa uudistusta on pidettävä muuta yleisten oppien uudistamista kiireellisempänä, se on tarpeen toteuttaa erikseen.

Törkeä pahoinpitely

Huomattava osa törkeästä pahoinpitelystä tuomituista rangaistuksista on varsin lähellä nykyistä vähimmäisrangaistuksen alarajaa eli kuutta kuukautta. Kun otetaan huomioon perusteet, jotka tekevät pahoinpitelystä törkeän, alle vuoden pituisia vankeusrangaistuksia ei voida pitää oikeasuhtaisina.

Vertailukohteena voidaan mainita raiskausta koskeva rangaistussäännös (rikoslain 20 luvun 1 §). Aikaisempaa väkisinmakaamisen kuuden kuukauden vähimmäisvankeusrangaistusta korotettiin vuoden 1998 uudistuksessa niin, että nyt raiskauksesta on tuomittava vähintään vuosi vankeutta. Vähimmäisrangaistuksen nostamisella haluttiin tehostaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden rikosoikeudellista suojaa (LaVM 3/1998 vp).

Rikoslain 21 lukua rikoslain kokonaisuudistuksen II vaiheessa uudistettaessa esitettiin epäilys, että törkeän pahoinpitelyn vähim-

mäisrangaistuksen nostaminen synnyttäisi suuren käyttämättömän alueen tyypillisen pahoinpitelyrangaistuksen ja törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistuksen välille. Tavallisen pahoinpitelyn (rikoslain 21 luvun 5 §) rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Pahoinpitelystä tuomitaan valtaosin sakkoa, ja tuomittujen vankeusrangaistusten keskipituudet ovat olleet 2—3 kuukautta. Vaikka tavallisen ja törkeän pahoinpitelyn rangaistusasteikot olisivat päällekkäisiä vielä senkin jälkeen, kun törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistusta nostettaisiin yhteen vuoteen, päällekkäisyys olisi kuitenkin pienempi kuin yleensä rikoslaissa eri tekomuotojen välillä.

Nyt ehdotetun kaltaisen muutoksen arveltiin rikoslain 21 luvun uudistusta valmisteltaessa voivan johtaa siihen, että osa aikaisemmin törkeänä pahoinpitelynä rangaistuja tekoja vastaavista teoista tulisi rangaistavaksi tavallisina pahoinpitelyinä. Tällä ehdotuksella ei ole tarkoitus muuttaa rajanvetoa siitä, milloin teko on törkeä ja milloin tavallinen pahoinpitely. On selvää, että rangaistusasteikon muutoksen jälkeen tämä rajanveto on käytännössä vielä nykyistäkin tärkeämpi ja sen yhtenäisyyteen on pyrittävä.

Huumausaineen käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten

Voimassa olevassa laissa huumausaineen käyttö, hallussapito ja hankinnan yritys on rangaistavaa huumausainerikoksena. Oikeuskäytännössä huumausaineen käytöstä ja hallussapidosta omaa käyttöä varten määrätään lievempiä rangaistuksia kuin esimerkiksi huumausaineen myynnistä tai levittämisestä. Seuraamuksena käytöstä tai vähäisten huumausainemäärien hallussapidosta on yleensä sakko.

Rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain (692/1993) 1 §:n mukaan rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan määrätä sakkorangaistus rikkomuksesta, josta tapaukseen sovellettavassa rangaistussäännöksessä ei ole esillä olevien asianhaarain varalta säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Koska huumausainerikoksesta säädetty enimmäisrangaistus on vankeutta enintään kaksi vuotta, huumausaineen käytöstä tai vähäisen määrän hallussapidosta ei voida määrätä sakkoja rangaistusmääräysmenettelyssä. Asia joudutaan viemään aina tuomioistuimen käsiteltäväksi. Käräjäoikeudessa asian käsittely ei säädetyn enimmäisrangaistuksen vuoksi ole mahdollista niin sanotussa yhden tuomarin kokoonpanossa, vaan asia on käsiteltävä täysilukuisessa kokoonpanossa. Tämä on saattanut johtaa eräissä tapauksissa syyttämättä jättämiseen sen vuoksi, että tuomioistuinkäsittelyä on pidetty liian raskaana menettelynä sakon määräämiseksi.

Ongelmalliseksi on koettu myös se, että syyttämättäjättämiskäytännössä on ollut huomattavia eroja niin eri paikkakuntien kuin yksittäisten syyttäjienkin välillä. Osa syyttäjistä ei lähtökohtaisesti luovu syytteen nostamisesta vähäisissäkään huumausainerikoksissa, kun taas osa syyttäjistä jättää vastaavat tapaukset syyttämättä. Syyttäjillä on myös erilaisia tulkintoja syyteharkinnassa vaikuttavista seikoista ja niiden merkityksestä (Toimenpiteistä luopuminen huumausainerikoksissa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 164, Helsinki 1999). Etenkin rikoslain 50 luvun 7 §:ssä mainittua syyttämättäjättämisperustetta, jonka mukaan syyttäjän tulisi ottaa huomioon teon vaikutus yleiseen lainkuuliaisuuteen, on käytännössä hankala soveltaa. On vaikeaa arvioida yksittäisen teon vaikutuksia yleiseen lainkuuliaisuuteen. Tämä on osaltaan saattanut vaikuttaa siihen, että syyttämättäjättämiskäytäntö on muodostunut epäyhtenäiseksi.

Epäkohtana on pidettävä myös sitä, että rikoslain 50 luvun 7 §:n säännöstä toimenpiteistä luopumisesta tekijän hoitoon sitoutumisen vuoksi, ei käytännössä ole sovellettu lähes lainkaan. Syyte jätetään nostamatta tai rangaistus tuomitsematta tällä perusteella vain muutamassa tapauksessa vuosittain.

3. Tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

Koska alentuneesti syyntakeisille tuomittavien enimmäisrangaistusten lieventämistä ei ole kaikissa tilanteissa pidettävä perusteltuna, ehdotetaan täyden rangaistuksen tuomitsemisen tekemistä mahdolliseksi. Kuitenkin olisi edelleen tarpeen säilyttää alentuneen syynta-

keisuuden käsite syyllisyysmoitetta lieventävänä seikkana. Ehdotuksen mukaan tuomioistuin voisi niin harkitessaan lieventää täyttä ymmärrystä vailla olleelle tuomittavaa enimmäisrangaistusta nykyiseen tapaan, mutta lievennys ei enää olisi pakollinen.

Esityksen tavoitteena on osoittaa entistä paheksuvampi suhtautuminen törkeään väkivaltaan. Sen vuoksi törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistus nostettaisiin kuudesta kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta. Vähimmäisrangaistuksen nostaminen merkitsisi myös sitä, että yhdyskuntapalvelun tuomitseminen törkeästä pahoinpitelystä ei enää tulisi kysymykseen.

Rikoslain 50 lukua muutettaisiin niin, että huumausaineen laittomasta käytöstä taikka vähäisen määrän hallussa pitämisestä omaan käyttöön tai yrityksestä hankkia sitä omaan käyttöön säädettäisiin oma rikostunnusmerkistö nimikkeellä huumausaineen käyttörikos. Huumausaineen käyttörikoksesta voitaisiin tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Ehdotus mahdollistaisi rangaistusmääräysmenettelyn soveltamisen näihin rikoksiin. Sakon määrääminen rangaistusmääräysmenettelyssä on prosessitaloudellisesti järkevää, koska rangaistusmääräyksen antaa syyttäjä. Ehdotuksella myös pyritään yhtenäistämään syyttämättäjättämiskäytäntöä siten, ettei syytteitä jätettäisi nostamatta sen vuoksi, että sakon määräämistä koskevaa menettelyä pidetään liian raskaana. Ehdotuksella ei olisi vaikutusta huumausaineen käytöstä tai hallussapidosta omaa käyttöä varten tuomittavien rangaistusten ankaruuteen, koska nykyisinkin näistä rikoksista tuomitaan oikeuskäytännössä sakkoa.

Samalla ehdotetaan kumottavaksi rikoslain 50 luvun 7 §:n säännös siltä osin kuin siinä säädetään, että huumausaineen käytöstä ja käyttöön liittyvästä muusta huumausainerikoksesta voidaan jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jollei teko olosuhteet huomioon ottaen ole ollut omiaan heikentämään yleistä lainkuuliaisuutta. Säännöstä on käytännössä vaikea soveltaa. Se on myös osittain päällekkäinen yleisten syyttämättä tai tuomitsematta jättämistä koskevien säännösten kanssa, joita voidaan soveltaa ja käytännössä sovelletaan huumausainerikoksiin. Uudistuksen tarkoituksena on selkeyttää toimenpiteistäluopumissäännöksiä huumausainerikoksissa ja siten yhtenäistää syyttämättäjättämiskäytäntöä.

Rikoslain 50 luvun 7 §:ssä säädetään myös, että huumausaineen käytöstä ja käyttöön liittyvästä muusta huumausainerikoksesta voidaan jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä osoittaa sitoutuneensa sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Tätä säännöstä ehdotetaan muutettavaksi niin, että syyttämättä ja tuomitsematta jättäminen olisi mahdollista, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Hoitosuunnitelman laatimista ei enää nimenomaisesti vaadittaisi toimenpiteistä luopumisen perusteeksi. Tällä uudistuksella on tarkoitus alentaa kynnystä syyttämättä tai tuomitsematta jättämisessä hoitoon hakeutumisen vuoksi ja korostaa hoitoon ohjauksen merkitystä harkittaessa seuraamuksen määräämättä jättämistä huumausaineen käyttötapauksissa.

Rikoslain 50 luvun 7 §:n hoitoon ohjausta koskevien säännösten muuttamiseen on tarvetta myös, koska huumausaineen käyttörikoksesta voitaisiin määrätä sakko rangaistusmääräysmenettelyssä. Rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 11 §:n 2 momentin mukaan syyttäjä voi jättää rangaistusmääräyksen antamatta, jos kysymyksessä on sellainen rikkomus, josta lain mukaan saa jättää syytteen ajamatta. Käytännössä syyttäjät vain harvoin tällä perusteella jättävät rangaistusmääräyksen antamatta. Tämä johtuu osittain siitä, että jos rikkomusta on tarkoitus käsitellä rangaistusmääräysmenettelyssä, asiassa suoritetaan vain suppea esitutkinta. Esitutkintalain 44 §:n mukaan suppeassa esitutkinnassa kuulustelukertomuksen kirjataan vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö ja rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 5 §:n mukaan suppeassa esitutkinnassa selvitetään vain ne seikat, jotka ovat välttämättömiä seuraamuksen määräämiseksi rangaistusmääräysmenettelyssä. Esitutkinta-aineisto rangaistusmääräysmenettelyssä ei siten yleensä ole läheskään yhtä laaja kuin normaalissa esitutkinnassa.

Rangaistusvaatimuksen antamisen ja sakon määräämisen välinen aika on myös suhteellisen lyhyt. Epäillyn olisi vaikea täyttää nykyi-

sen lain vaatimuksia hoitoon sitoutumisen osoittamisesta ennen rangaistusmääräyksen antamista, koska hoitosuunnitelman laatiminen vie jonkin verran aikaa.

Syyttäjän valtuudet päättää toimenpiteistä luopumisesta rangaistusmääräysmenettelyssä ovat yhtä laajat kuin syyteharkintaan tulevissa asioissa, koska samat säännökset ovat voimassa myös rangaistusmääräysmenettelyssä. Sakkorangaistuksen siirtäminen määrättäväksi rangaistusmääräysmenettelyssä ei saisi johtaa toimenpiteestä luopumista koskevien säännösten soveltamatta jättämiseen. Syyttäjien tulisi edelleen soveltaa sekä yleisiä toimenpiteistä luopumissäännöksiä että rikoslain 50 luvun 7 §:n erityissäännöstä silloin, kun niissä mainitut edellytykset ovat käsillä. Erityisen tärkeää on, että kannustetaan huumeriippuvaisten hoitoon hakeutumista. Soveltamalla toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä rangaistusmääräysmenettelyssä voidaan välttää myös se, että huumeriippuvaisille huumeiden käyttäjille kasautuu sakkorangaistuksia, joita joudutaan muuntamaan vankeudeksi.

Rangaistusmääräysmenettelyssä seuraamuksen määräämiseen kuuluu sekä sakkorangaistuksen ja mahdollisen menettämisseuraamuksen määrääminen että myös rangaistusmääräyksen vahvistamatta jättäminen, kun siihen lain mukaan on edellytykset. Yleisistä syyttäjistä annetun lain 4 §:n mukaan valtakunnansyyttäjän tehtävänä on huolehtia siitä, että syyttäjät asianmukaisesti ja yhdenmukaisesti soveltavat syyttämättäjättämistä koskevia säännöksiä myös rangaistusmääräysmenettelyssä.

Syyttäjien tiedonsaannin turvaamiseksi syyttäjien ja poliisin kesken tulisi sopia siitä, mitä tietoja huumausaineen käyttörikoksesta ja epäillyn lausumasta otetaan suppeassa esitutkinnassa laadittavaan esitutkintapöytäkirjaan tai sen sijasta rangaistusvaatimukseen. Tämä koskee erityisesti sellaisia rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 5 §:n nojalla suppeassa esitutkinnassa selvitettäviä seikkoja, jotka voisivat johtaa rangaistusmääräyksen antamatta jättämiseen yleisissä toimenpiteistä luopumissäännöksissä mainittujen kohtuusperusteiden tai rikoslain 50 luvun 7 §:ssä mainitun hoidon vuoksi. Poliisi voi myös poikkeustapauksessa lykätä rangaistusvaatimuksen antamista, jos epäilty pyytää toimittaa näistä perusteista selvitystä, jos se hankaluudetta käy päinsä. Rangaistusvaatimuksen saanut voi lisäksi epävirallisesti toimittaa syyttäjälle asiakirja-aineistoa tai muuta yksityisluonteista selvitystä, vaikka hän ei vastustaisikaan rangaistusvaatimusta. Vastaavilla tavoilla rangaistusmääräysmenettelyssä selvitetään nykyisin muun muassa sakotetun maksukykyä niissä tapauksissa, joissa verotustietoja ei voida käyttää (HE 74/1998 vp).

Huumausaineen käyttörikoksen yhteydessä tulisivat sovellettaviksi rikoslain 50 luvun 6 §:n säännökset menettämisseuraamuksista. Rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 1 §:n mukaan rangaistusmääräysmenettelyssä on mahdollista määrätä enintään 5 000 markan suuruinen menettämisseuraamus. Rikoksen kohteena olevan huumausaineen määrä on huumausaineen käyttörikoksessa niin vähäinen, ettei sen arvo ylitä tätä markkamäärää.

Pakkokeinolain (450/1987) mukaisen henkilöntarkastuksen ja kotietsinnän edellytyksenä on, että on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Henkilöntarkastus ja kotietsintä voitaisiin kohdistaa huumausaineen käyttörikoksesta epäiltyyn, koska tästä teosta säädettäväksi enimmäisrangaistukseksi ehdotetaan kuusi kuukautta vankeutta. Pakkokeinolain 5 luvun 11 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että myös henkilönkatsastus olisi nykyiseen tapaan mahdollista kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillään huumausaineen käyttörikoksesta.

4. Esityksen vaikutukset

Ehdotettu lainmuutos on omiaan pidentämään alentuneesti syyntakeisille tuomittavia vankeusrangaistuksia niissä tilanteissa, joissa tuomioistuin päätyy enimmäisrangaistukseen. Tämä lisää jonkin verran vankeusrangaistusten täytäntöönpanon kustannuksia. Nämä kustannukset lisääntyisivät myös sen vuoksi, että ainakin lyhimmät törkeistä pahoinpitelyistä tuomittavat vankeusrangaistukset pitenisivät ja yhdyskuntapalvelua ei enää voitaisi käyttää. Koska rangaistusten

tuomitseminen on riippumattomien tuomioistuinten tehtävä, tarkkoja arvioita siitä, kuinka paljon uudistus vaikuttaisi vankeusrangaistusten täytäntöönpanon kustannuksiin, ei ole mahdollista esittää.

Siirtyminen huumausaineen käyttöön liittyvissä rikoksissa tuomioistuinkäsittelystä kevyempään rangaistusmääräysmenettelyyn vähentäisi tuomioistuinlaitoksen kustannuksia. Myös syyttäjien työmäärä vähenisi, kun he syytteen ajamisen sijasta voisivat määrätä sakkorangaistuksen rangaistusmääräysmenettelyssä.

5. Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä. Myös Suomen Syyttäjäyhdistys ry. teki 22 päivänä kesäkuuta 2000 oikeusministeriölle aloitteen huumausaineen laitonta käyttöä koskevien sakkojen määräämisestä ran-gaistusmääräysmenettelyssä. Huumausaineen käyttöä ja hallussapitoa koskevista lakiehdotuksista on neuvoteltu sisäasiainministeriön poliisiosaston ja valtakunnansyyttäjänviraston kanssa.

Oikeusministeriö järjesti 25 päivänä lokakuuta 2000 esityksestä kuulemistilaisuuden, jossa kuultiin 16 viranomaista, järjestöä ja asiantuntijaa. Enemmistö kuultavista kannatti sekä erillisen tunnusmerkistön säätämistä huumausaineen käyttörikoksesta että mahdollisuutta määrätä tästä rikoksesta sakko rangaistusmääräysmenettelyssä. Osa esitystä muutoin kannattavista esitti kuitenkin huolensa siitä, että rikoslain 50 luvun 7 §:n osittainen kumoaminen sekä sakon määrääminen rangaistusmääräysmenettelyssä kaventaisivat mahdollisuuksia toimenpiteistä luopumiseen.

Kuulemistilaisuuden jälkeen esitystä on muutettu siltä osin kun se koskee rikoslain 50 luvun 7 §:n säännöstä toimenpiteistä luopumisesta huumausaineen käytöstä ja käyttöön liittyvästä muusta huumausainerikoksesta hoidon vuoksi. Samalla esityksen perusteluja toimenpiteistä luopumissäännösten soveltamisesta on tarkistettu. Myös huumausaineen käyttörikoksen ja huumausainerikoksen välistä rajaa on jatkovalmistelussa täsmennetty.

6. Muita asiaan vaikuttavia seikkoja

Rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevia säännöksiä kokonaisuudessaan uudistettaessa tullaan päättämään muun muassa syyntakeettomuuteen ja alentuneeseen syyntakeisuuteen liittyvistä kysymyksistä sekä rangaistuksen määräämisessä noudatettavista periaatteista. Uudistuksen valmistelu etenee rikoslakiprojektin ehdotuksen ja siitä annettavien lausuntojen perusteella niin, että hallituksen esitys rikosoikeuden yleisiä oppeja koskeviksi säännöksiksi on tarkoitus antaa vuoden 2001 lopulla.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Rikoslaki

3. luku. **Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä lisäävät**

4 §. Pykälän 1 momentti koskee täyttä ymmärrystä vailla rikoksen tehneelle tuomittavaa 3 luvun 2 §:n mukaisesti vähennettävää rangaistusta. Luvun 2 §:n mukaan milloin rikoksesta olisi saattanut seurata elinkautinen vankeusrangaistus, on tuomittava vankeutta vähintään kaksi ja enintään kaksitoista vuotta. Jos rangaistukseksi on säädetty määräaika vankeutta tai sakkoa, on tuomittava enintään kolme neljännestä säädetystä ankarimmasta rangaistuksesta ja vähintään pienin määrä, jonka sitä rangaistusta saa 2 luvun mukaan tuomita.

Enimmäisrangaistuksen automaattisesta lieventämisestä luovuttaisiin yleisperusteluis-

ta ilmenevistä syistä. Kuitenkin alentuneen syyntakeisuuden käsite on tarpeen säilyttää ja ottaa huomioon siihen liittyvä lievempi syyllisyysmoite. Sen vuoksi on oltava edelleen mahdollista tuomioistuimen niin harkitessa lieventää rangaistusta 3 luvun 2 §:n mukaisesti. Ehdotuksen mukaan rangaistus voitaisiin määrätä noudattaen mitä 2 §:ssä säädetään. Koska tällainen lievennys ei enää olisi pakollinen, myös täysi rangaistus voitaisiin tuomita. Samalla momentin sanamuotoa ehdotetaan muutettavaksi nykyaikaisemmaksi.

Pykälän 2 momentin mukaan päihtymystä tai muuta senkaltaista mielenhäiriötä, johon rikoksentekijä on itsensä saattanut, ei yksinään voida pitää syynä rangaistuksen vähentämiseen. Momentti säilyisi tässä vaiheessa ennallaan.

21 luku. **Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista**

6 §. *Törkeä pahoinpitely.* Yleisperusteluissa esitetyistä syistä pykälän 1 momentissa säädetty törkeän pahoinpitelyn vähimmäisrangaistus korotettaisiin yhdeksi vuodeksi vankeutta.

Pykälän 2 momenttiin ei ehdoteta muutoksia.

50 luku. **Huumausainerikoksista**

1 §. *Huumausainerikos.* Pykälän 4 kohdassa säädetään, että joka laittomasti pitää hallussaan, käyttää tai yrittää hankkia huumausainetta, tuomitaan huumausainerikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että siitä poistettaisiin maininta huumausaineen käytöstä. Pelkästä huumausaineen käytöstä ei ehdotuksen mukaan enää rangaistaisi huumausainerikoksena, vaan se tulisi 2 a §:ssä ehdotetulla tavalla rangaistavaksi huumausaineen käyttörikoksena.

Pykälän 4 kohdan mukaan huumausaineen hallussapito tai hankkimisen yritys tulisivat edelleen rangaistaviksi huumausainerikoksina esimerkiksi silloin kun hallussapito tai hankkimisen yritys tapahtuisi muutoin kuin omaa käyttöä varten. Samoin jos kyse on hallussapitämisestä tai hankinnan yrityksestä omaa käyttöä varten, mutta kyse on suuresta määrästä huumausainetta, sovellettaisiin 1 §:n 4 kohtaa. Nämä teot voisivat edelleen tulla rangaistaviksi myös törkeänä huumausainerikoksena 2 §:ssä mainittujen edellytysten täyttyessä.

2 a §. *Huumausaineen käyttörikos.* Pykälän mukaan se, joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava huumausaineen käyttörikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. Pykälän tekotavat eroaisivat huumausaineen hallussapidon tai hankinnan yrityksen osalta luvun 1 §:n 4 kohdasta sikäli, että näiden tekojen edellytettäisiin tapahtuneen siinä tarkoituksessa, että tekijä itse käyttäisi huumausainetta ja kyse olisi vähäisestä määrästä huumausainetta.

Huumausaineen hallussapidon tai hankinnan katsottaisiin liittyvän omaan käyttöön, jos katsotaan, että huumausainetta on niin vähäinen määrä, että syytetty voisi itse käyttää hallussa pidetyn määrän huumetta. Määrän vähäisyyden arvioiminen vaihtelee riippuen huumausaineen lajista. Runsaasti huumausainerikosasioita käsittelevien alioikeuksien käytännössä on yleisperusteluissa selostetulla tavalla vakiintunut määrälliset rajat siitä, milloin erilaatuinen huumausaine voidaan katsoa hallussa pidetyksi tai hankituksi omaa käyttöä varten. Rangaistusmääräysmenettelyä varten vastaavat rajat vahvistettaisiin jatkossa sisäasiainministeriön poliisiosaston käsikirjassa Seuraamuksen määräämisestä rangaistus- ja rikesakkomenettelyssä. Tämä takaisi yhdenmukaisen käytännön poliisin kirjoittaessa rangaistusvaatimuksia. Jos nämä määrät ylittyisivät, on oletettavissa, että syytetyllä on huumausaineet hallussaan myyntiä tai välitystä varten. Myös se, että syytetyllä on esimerkiksi hallussaan sinänsä pieni määrä huumetta, mutta se on jaettu useiksi annoksiksi, taikka että hallussa pidettyjen huumeannosten yhteisarvo on hyvin korkea, voisi olla osoitus siitä, ettei huumausainetta ole tarkoitettu vain omaan käyttöön.

Huumausaineen käyttörikoksesta voitaisiin tuomita sekä kerran huumausaineita kokeileva että niitä useamman kertaa käyttänyt. Useat käyttökerrat voitaisiin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa. Useiden käyttökertojen voidaan nykyisinkin katsoa muo-

dostavan yhden huumausainerikoksen, jos ne muodostavat luontevan kokonaisuuden ajallisesti tai toiminnan jatkuvuuden vuoksi.

Niissä tilanteissa, joissa useita käyttökertoja ei kuitenkaan katsota yhdeksi huumausainerikokseksi, samalla kertaa tuomittavista eri rikoksista on 7 luvun mukaan tuomittava tuomioistuimessa yhteinen rangaistus. Yhteisen rangaistuksen määräämiseksi kaikki ilmi tulleet rikokset tulisi käsitellä samassa oikeudenkäynnissä. Rangaistusmääräysmenettelyssä samaan aikaan vireillä olevia samaa syytettyä koskevia sakkoasioita ei sen sijaan voida käsitellä yhdessä. Rangaistusmääräysmenettelyssä rangaistusvaatimus lisäksi yleensä toimitetaan syytetylle tiedoksi heti rikkomuksen tapahduttua. Käytännössä yhdessä rangaistusvaatimuksessa voidaan vaatia syytetyn tuomitsemista yhteiseen sakkorangaistukseen vain, jos teot on tehty samalla teolla tai välittömästi toistensa jälkeen. Rangaistusmääräysmenettelyssä riippuu siten melko sattumanvaraisista seikoista, määrätäänkö syytetylle eri teoista yhteinen sakkorangaistus vai eri sakkorangaistukset. Koska yhteisen sakkorangaistuksen määrääminen johtaa syytetylle edullisempaan lopputulokseen, huumausaineen käyttöä ja omaan käyttöä varten tapahtunutta hallussapitoa koskevat sakot tulisivat ankaroitumaan niissä tapauksissa, joissa nykyisen yhteisen sakkorangaistuksen sijasta useista käyttökerroista määrättäisiinkin rangaistusmääräysmenettelyssä eri sakkorangaistukset. Rangaistusmääräysmenettelyyn siirtyminen tulisi myös jossain määrin lisäämään tuomioiden määrää, koska eri käyttökerrat tulisivat jatkossa nykyistä useammin rangaistaviksi eri tekoina. Yhteisen rangaistuksen määrääminen eri käyttökerroista olisi kuitenkin edelleen mahdollista, jos syytetty vastustaa hänelle annettua rangaistusvaatimusta. Tuolloin asia käsitellään tuomioistuimessa normaalissa rikosasiain oikeudenkäyntijärjestyksessä.

Jos käyttöön liittyisi esimerkiksi huumausaineen salakuljetusta tai myyntiä, käytöstä ei olisi aiheellista määrätä erikseen rangaistusta rangaistusmääräysmenettelyssä, vaan eri osateot tulisi käsitellä samassa yhteydessä tuomioistuimessa. Lakiehdotus ei myöskään estäisi yksinomaan käyttöä koskevan asian käsittelyä tuomioistuimessa, jos syyttäjä pitäisi sitä perusteltuna esimerkiksi näyttökysymyksen vuoksi.

Huumausaineen käyttörikoksesta ei ehdotuksen mukaan voitaisi rangaista törkeänä huumausainerikoksena. Törkeää huumausainerikosta koskevan 2 §:n ankaroittamisperusteista ainoastaan maininta siitä, että teon kohteena on erityisen vaarallinen huume, saattaisi soveltua huumausaineen käyttämiseen tai vähäisen määrän hallussapitoon omaa käyttöä varten. Voimassa olevaa lakia säädettäessä hallituksen esityksessä (HE 180/1992 vp) kuitenkin todettiin, ettei se, että käytetty huumausaine on erittäin vaarallista, yksinään riittäisi tekemään rikosta törkeäksi, eikä tällaista tekoa voida pitää 2 §:ssä edellytetyllä tavalla kokonaisuudessaan törkeänä. Ehdotus ei siten muuttaisi nykyistä oikeustilaa.

Hankinnan yrityksessä kyseessä voi olla esimerkiksi huumausaineen ostoyritys omaan käyttöön. Huumausaineen katukauppaa valvottaessa voi olla sattumanvaraista, onko myytävä annos ehtinyt siirtyä ostajan haltuun vai onko se vielä myyjällä. Tästä syystä huumausaineen hankinnan säätäminen rangaistavaksi nykyiseen tapaan jo yritysasteella on perusteltua. Sen sijaan käyttämisen tai hallussapidon yritystä ei nykyisin eikä ehdotuksen mukaan ole nähty tarpeelliseksi säätää rangaistavaksi. Useimmissa tapauksissa käyttämistä yrittänyt on samalla syyllistynyt huumausaineen laittomaan hallussapitoon. Samoin yritystä pitää huumausainetta hallussa on yleensä edeltänyt yritys hankkia huumausainetta, mikä jo on rangaistavaa.

7 §. *Toimenpiteistä luopuminen.* Pykälän mukaan huumausaineen käytöstä tai käyttöön liittyvästä muusta luvussa tarkoitetusta rikoksesta voidaan sen lisäksi, mitä rikoslain voimaanpanemisesta annetussa asetuksessa tai rikoslaissa säädetään, jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jollei teko olosuhteet huomioon ottaen ollut omiaan heikentämään yleistä lainkuuliaisuutta. Tältä osin säännös ehdotetaan poistettavaksi yleisperusteluissa mainituista syistä.

Niissä tilanteissa, joissa nykyään sovelletaan kumottavaksi ehdotettua 7 §:n yleistä lainkuuliaisuutta koskevaa perustetta, tulisi jatkossa sovellettaviksi yleiset toimenpiteistä luopumissäännökset. Yleisen lainkuuliaisuuden arvioimisessa on nykyisin annettu merki-

tystä samanlaisille seikoille, joilla tekoa voidaan pitää vähäisenä. Yleensä kyse on ollut huumausaineen kokeilusta tai satunnaisesta käytöstä. Näissä tapauksissa olisi jatkossa sovellettavana yleisissä toimenpiteistä luopumissäännöksissä mainittu rikoksen vähäisyyttä koskeva peruste. Nuorten osalta tulisi soveltaa nuoruusperustetta.

Kumottavalla perusteella on nykyisin joissain tapauksissa jätetty syyte nostamatta myös tapauksissa, joissa huumeita on voitu käyttää useita vuosia. Tällöin käytetyn huumeen määrä on voinut muodostua suhteellisen suureksi. Yleisissä toimenpiteistä luopumissäännöksissä mainittu henkilökohtaisten olojen ja muiden kohtuussyiden huomioon ottaminen soveltuu näihin tapauksiin, joissa kyse voi olla esimerkiksi opiaattiriippuvuudesta yhdistettynä sosiaaliseen syrjäytymiseen.

Myös poliisilla on oikeus esitutkintalain (449/1987) 2 §:n 2 momentin nojalla jättää esitutkinta suorittamatta rikoksesta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, ja jota on kokonaisuutena pidettävä ilmeisen vähäisenä. Poliisimies voi sen sijaan antaa tekijälle huomautuksen. Jos on ilmeistä, että syytteen nostamisesta tultaisiin luopumaan esimerkiksi rikoksen vähäisyyden tai tekijän nuoruuden vuoksi, poliisi voi harkita huomautuksen antamista esitutkinnan jatkamisen sijasta.

Pykälän mukaan syyte voidaan myös jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä osoittaa sitoutuneensa sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon. Tätä säännöstä ehdotetaan muutettavaksi niin, että huumausaineen käytöstä ja huumausaineen käyttöön liittyvästä muusta huumausainerikoksesta voidaan, sen lisäksi mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa tai rikoslaissa säädetään, jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.

Toimenpiteistä luopumisen perusteeksi hoidon vuoksi ei siten enää edellytettäisi, että tekijä osoittaa sitoutuneensa hoitoon, vaan riittäisi, että tekijä on hakeutunut hoitoon. Uudistuksella olisi merkitystä etenkin rangaistusmääräysmenettelyssä, jossa rangaistusvaatimuksen laatimisen ja sakon määräämisen välinen aika on suhteellisen lyhyt. Hoitoon hakeutumisen osoittamiseksi ei tarvitsisi tehdä kirjallista hoitosopimusta eikä nimenomaista hoitosuunnitelman laatimista enää vaadittaisi. Nämä voidaan luonnollisesti tehdä myöhemmin hoidon alettua tai sen kuluessa osana hoitoon sitouttamista, mutta niitä ei enää vaadittaisi toimenpiteistä luopumisen perusteeksi. Käytännössä epäilty osoittaisi hoitoon hakeutumisen syyttäjälle tai tuomioistuimelle esimerkiksi hoitolaitoksen kirjallisella todistuksella, mutta mahdollista olisi myös, että hoitoon hakeutuminen selviäisi esitutkinnan, syyteharkinnan tai tuomioistuinkäsittelyn aikana muista seikoista. Poliisi tai syyttäjä voi myös itse olla aloitteentekijä epäillyn hoitoon ohjauksessa ja siihen liittyvässä neuvonnassa.

Hoidon tulisi nykyiseen tapaan olla sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymää.

Nuorten huumausaineiden käyttäjien hoitoonohjauksesta on käynnissä kokeiluprojekteja, joissa pyritään tehostamaan ja varhentamaan puuttumista nuorten huumeidenkäyttöön. Jos kyse on nuoren huumeriippuvuuden hoidosta, näissä tapauksissa toimenpiteistä voidaan luopua RL 50 luvun 7 §:n nojalla. Projekteissa on tarkoitus puuttua myös nuorten kokeilu- tai satunnaiseen käyttöön. Näissä tapauksissa kyse ei yleensä ole vieroitusoireiden tai huumausaineriippuvuuden hoidosta, vaan muista sosiaali- tai lastensuojelutoimenpiteistä. Toimenpiteistä luopuminen on näissä tapauksissa mahdollista yleisten toimenpiteistä luopumissäännösten nojalla, joissa mainitaan syyttämättä tai tuomitsematta jättämisen perusteina sosiaali- ja terveysviranomaisten toimet rikoksen vähäisyyden tai tekijän nuoruuden ohella.

Pitempään huumausaineita käyttäneillä on usein hoitoa vaativia tartuntatauteja (HIV ja hepatiitti-tartunnat). Myös näissä tapauksissa toimenpiteistä luopuminen on mahdollista sosiaali- ja terveysviranomaisten toimien tai muiden kohtuussyiden vuoksi.

Käytöllä tai käyttöön liittyvällä muulla huumausainerikoksella tarkoitetaan sekä ehdotetussa huumausaineen käyttörikossäännöksessä mainittuja tekoja että nykyiseen tapaan muitakin välittömästi tapahtuneeseen tai suunniteltuun omaan käyttöön liittyviä huumausainerikoksia (HE 180/1992 vp).

Syyttämättä jättämisestä säädetään nykyisin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997). Pykälässä oleva vanhentunut viittaus yleisiin toimenpiteistäluopumissäännöksiin ehdotetaan korjattavaksi viittaukseksi tähän lakiin.

1.2. Pakkokeinolaki

5 luku. **Etsintä**

11 §. *Henkilönkatsastuksen edellytykset.* Pykälässä säädetään, että henkilönkatsastus saadaan 10 §:ssä mainitussa tarkoituksessa kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta.

Henkilönkatsastus on nykyisin mahdollista, jos henkilöä epäillään huumausaineen käytöstä, hallussapidosta tai huumausaineen hankinnan yrityksestä. Nämä rikokset ovat huumausainerikoksia, joista voidaan tuomita enintään kaksi vuotta vankeutta. Esityksessä kuitenkin ehdotetaan huumausaineen käyttörikoksen enimmäisrangaistukseksi kuusi kuukautta vankeutta. Tämän vuoksi pakkokeinolain nykyisen 11 §:n mukaan henkilönkatsastuksen tekeminen huumausaineen käytöstä, omaan käyttöön hallussapidosta tai hankinnan yrityksestä epäillylle ei olisi enää mahdollista. Henkilönkatsastuksen tekeminen voi kuitenkin olla perusteltua hallussa pidetyn huumausaineen löytämiseksi. Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että henkilönkatsastus olisi mahdollista kohdistaa myös huumausaineen käyttörikoksesta epäiltyyn.

Pykälän 2 momenttiin ei ehdoteta muutoksia.

2. Voimaantulo

Lait ehdotetaan tuleviksi voimaan mahdollisimman pian niiden hyväksymisen ja vahvistamisen jälkeen. Se, sovelletaanko tekoon vanhaa vai uutta lakia, ratkaistaan vakiintuneiden, rikoslain voimaanpanemisesta annetun asetuksen 3 §:stä ilmenevien periaatteiden mukaisesti.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

Lakiehdotukset

1.

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 momentti, 21 luvun 6 §, 50 luvun 1 §:n 4 kohta ja 7 §,

sellaisina kuin niistä on 21 luvun 6 § laissa 578/1995 sekä 50 luvun 1 §:n 4 kohta ja 7 § laissa 1304/1993, ja

lisätään lain 50 lukuun uusi 2 a § seuraavasti:

3 luku

Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät

4 §

Jos tekijä rikoksen tehdessään on ollut täyttä ymmärrystä vailla, rangaistus voidaan määrätä noudattaen, mitä 2 §:ssä säädetään.

— — — — — — — — — — — — — — —

21 luku

Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

6 §

Törkeä pahoinpitely

Jos pahoinpitelyssä

1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,

2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai

3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *törkeästä pahoinpitelystä* vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

50 luku

Huumausainerikoksista

1 §

Huumausainerikos

Joka laittomasti

— — — — — — — — — — — — — — —

4) pitää hallussaan tai yrittää hankkia huumausainetta, on tuomittava *huumausainerikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

2 a §

Huumausaineen käyttörikos

Joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava *huumausaineen käyttörikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

7 §

Toimenpiteistä luopuminen

Huumausaineen käytöstä ja huumausaineen käyttöön liittyvästä muusta tässä luvussa mainitusta rikoksesta voidaan, sen lisäksi mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997) tai tässä laissa säädetään, jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

2.

Laki

pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 11 §:n seuraavasti:

5 luku

Etsintä

11 §

Henkilönkatsastuksen edellytykset

Henkilönkatsastus saadaan 10 §:ssä mainitussa tarkoituksessa kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttörikoksesta.

Henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle sanottavaa haittaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

Helsingissä 28 päivänä joulukuuta 2000

Tasavallan Presidentti

TARJA HALONEN

Oikeusministeri *Johannes Koskinen*

Liite
Rinnakkaistekstit

1.

Laki

rikoslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 19 päivänä joulukuuta 1889 annetun rikoslain (39/1889) 3 luvun 4 §:n 1 momentti, 21 luvun 6 §, 50 luvun 1 §:n 4 kohta ja 7 §,

sellaisina kuin niistä on 21 luvun 6 § laissa 578/1995 sekä 50 luvun 1 §:n 4 kohta ja 7 § laissa 1304/1993, ja

lisätään lain 50 lukuun uusi 2 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki | *Ehdotus*

3 luku

Perusteista, jotka poistavat teon rangaistavuuden tai sitä vähentävät

4 §

Jos jonkun harkitaan rikosta tehdessään olleen täyttä ymmärrystä vailla, vaikkei häntä 3 §:n mukaan voida syyhyn mahdottomaksi katsoa; olkoon yleistä lajia oleva rangaistus se, mikä 2 §:ssä on säädetty.

4 §

Jos *tekijä rikoksen* tehdessään on ollut täyttä ymmärrystä vailla, *rangaistus voidaan määrätä noudattaen,* mitä 2 §:ssä *säädetään.*

21 luku

Henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista

6 §

Törkeä pahoinpitely

Jos pahoinpitelyssä

1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,

2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai

3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastetavaa hengenvaarallista välinettä

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *tör-*

Jos pahoinpitelyssä

1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,

2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai

3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä

ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentekijä on tuomittava *tör-*

Voimassa oleva laki

keästä pahoinpitelystä vankeuteen vähintään kuudeksi *kuukaudeksi* ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Ehdotus

keästä pahoinpitelystä vankeuteen vähintään *yhdeksi* ja enintään kymmeneksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

50 luku

Huumausainerikoksista

1 §

Huumausainerikos

Joka laittomasti

4) pitää hallussaan tai yrittää hankkia huumausaineitta *taikka käyttää sitä*, on tuomittava *huumausainerikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Joka laittomasti

4) pitää hallussaan tai yrittää hankkia huumausainetta, on tuomittava *huumausainerikoksesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

(uusi)

2 a §

Huumausaineen käyttörikos

Joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava ***huumausaineen käyttörikoksesta*** *sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi*

7 §

Toimenpiteistä luopuminen

Huumausaineen käytöstä ja huumausaineen käyttöön liittyvästä muusta tässä luvussa tarkoitetusta rikoksesta voidaan sen lisäksi, *mitä rikoslain voimaanpanemisesta annetussa laissa asetuksessa tai tässä laissa säädetään, jättää syyte ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jollei teko olosuhtet huomioon ottaen ollut omiaan heikentämään yleistä lainkuuliaisuutta. Syyte voidaan myös jättää ajamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä osoittaa sitoutuneensa* sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.

Huumausaineen käytöstä ja huumausaineen käyttöön liittyvästä muusta tässä luvussa *mainitusta* rikoksesta voidaan, sen lisäksi mitä *oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997)* tai tässä laissa säädetään, jättää syyte *nostamatta* tai rangaistus tuomitsematta, jos tekijä *on hakeutunut* sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .

2.

Laki

pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annetun pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 11 §:n seuraavasti:

5 luku

Etsintä

11 §

Henkilönkatsastuksen edellytykset

Voimassa oleva laki

Henkilökatsastus saadaan 10 §:ssä mainitussa tarkoituksessa kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta.

Henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle sanottavaa haittaa.

Ehdotus

Henkilönkatsastus saadaan 10 §:ssä mainitussa tarkoituksessa kohdistaa siihen, jota todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta *tai huumausaineen käyttörikoksesta.*

Henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle sanottavaa haittaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 200 .